

Tarihçilere bırakalım sözü bir aldatmacadır

Posted on 30/04/2014

Hay Hikayeler kitabını bir nefeste okudum, içim burkularak, hüznü, acıyla özlemle ve suçluluk duygusuyla... Pakrat Estukyan, kitabında 1915 Ermeni Jenosidini çok fazla anlatamıyor. Ama kırımın dünyanın dört bir tarafına serpiştirdiği insanların yalnızlığını, özlemlerini, hüznünü anlatıyor kitabında. Son zamanlarda Ermeni Jenosidinden çok söz edildi. Ama kırımda arta kalanlar; 'kılıç artıkları'nın dünyanın dört bir yanında yaşadıkları ve çocuklarının, torunlarının duygularına ilişkin çok az şey bilinir. Pakrat, Hay Hikayeler'inde çarpıcı öykülerle bu insanları anlatıyor.

Mezopotamya'daki halklar ve Ermeniler, tarih boyunca sürekli kırıldılar, sürüldüler. Ama 1915'in telafisi olamazdı, çünkü vatan bitmişti. 1915'den sonra, Cumhuriyet döneminde yapılanlar ve yapılmak istenenler de korkunçtur. Örneğin 1940'lı yıllarda bir emniyet müdürü yanındaki bazı subaylarla Almanya'daki toplama kamplarına gitmiş, Yahudilerin yakıldığı fırınları incelemiş ve iki adet numune getirilip Haliç kıyısına kurulmuştur. Neyse ki, bu fırınlar işleme sokulmadı.

Keza, Türkiye 2. Dünya savaşı sırasında 20. Kur askerlik uygulaması ile tüm 18-45 yaş arası gayri müslimler askere alındı. Askere gittiler ama hiçbirisine asker elbisesi bile giydirilmeden taş kırıcıları olarak çalıştırıldılar. İnönü dengeli davransa da, Hitler'in kazandığı zaferler müslüman halk arasında heyecan yaratıyordu. Birçoğunun umudu Hitler'in başarısı doğrultusunda Kafkaslardan Ermenistan'ı ezip geçerek Rusya'ya doğru ilerlemektir. Ama Stalingrad düşmeyince, bazılarının bu hayali de gerçekleşemedi...

Gazeteci-Yazar Pakrat Estukyan'la Med Nûçe TV'deki 'Hayat ve Sanat' isimli programda Ermeni edebiyatını, sanatını ve müziğini konuştuk. Programdan sonra ise Pakrat'la Ermeni

Soykırımını ve bugünü üzerine sohbet ettik.

Pakrat dost önce biraz kendini anlatır mısın?

Benim dip dedelerim ve ninelerim Erba'da yaşıyorlarmış. Tehcirden önce ailenin bütün erkekleri köyün dışına çıkartılıp katlediliyor. Geride kalan yaşlılar, kadınlar ve çocuklar kabile halinde yola çıkarılıyor. Bu kabileyi Niksar'da Topal Osman çetesi çevirip bütün kadınları hamama doldurur. Amacı; yakarak imha etmektir. Ama bunu duyan Niksarlı Türk kadınlar hamamdan bazı çocukları kurtarır ve evlatlık edinir. Ninem de bunlardan birisidir. Aile kendisine Emine adını verir ve kendi çocuklarından ayırıp etmeden bakılır. O sıra ninem Tifo hastalığına yakalanır. Ama Türk ailesi kendisine çok iyi bakarak ölümden kurtarır. İki sene kadar ninem bu ailenin yanında kalır. Daha sonra bir Ermeni kadın ninemi tanıdığını söyleyerek, Türk ailenin yanında alır ve İstanbul'a getirir.

Ninem çok şanslıdır. Çünkü ninem gibi 13-14 yaşında birçok Ermeni kız tehcir sırasında kabilelerden alınarak 60-70 yaşındaki insanlara kadın olarak verilmiş ve yaşantıları boyunca bu kadınlar aşağılanmıştır.

Ninem o kadınla birlikte İstanbul'a gelince Çemberlitaş'daki Vezirhan'a yerleşirler. Bu handaki küçük odalarda işçiler kalmaktadır. 16-17 yaşındaki ninem Suşehrili bir Ermeni olan dedemle evlendirilir ve bu evlilikten babam doğar. Dedem fırın işçisi olarak çalışmış ama babam bir firmadan katipti.

Pakrat dost, istersen Ermeni Soykırımının nasıl hazırlandığını bize anlat?

19.YY'ın sonu ve 20.Yüz Yılın başında bir yandan çok uluslu imparatorlukların çöküşü, bir yandan da milyetçilik ve ulus kavramının şekillenmesi yaşanıyordu.

Bu yüzden de 400-500 yıldır Osmanlı egemenliği altında yaşayan halklar; Bulgarlar,

Yunanlar, Ortadoğu'da Mısırlılar, Suriyeliler, Iraklılar vb. ayaklanarak çoğu özgürlüklerini elde etmişlerdi. Bu günkü Türkiye coğrafyasında yer alan Ermeniler de aynı duygularla heyecan içindedirler. Çünkü devrimci Ermeni aydınlar vardır ve bu insanlar halka bağımsız bir devlet kurmanın propagandasını yapmaktadırlar.

Bu anlattığınız soykırımı öncesi değil mi?

Evet soykırım öncesi. Soykırımını hazırlayan sebeplerden bahsederseniz; bir yandan siyasi partiler var. Taşnak-Hıncak Partileri sol eğilimli birde Rangavar isimli liberal bir parti var.

Bu partiler Anadolu Ermenileri arasında da örgütlü müydü?

Evet, Erzurum, Van gibi Ermenilerin daha kalabalık olduğu yerlerde teşkilatları varmış. Kafkasya'da da... Bu partiler bir yandan bağımsızlık propagandası yapıyorlar ama bir yandan da Ermeni halkının Osmanlı sistemi içinde büyük bir sıkıntıları olmadığını biliyorlar. En büyük sıkıntı Osmanlı'nın silahlandığı Kürt aşiretlerinin Ermeni köylerini basmaları, mallarına, mülklerine el koymalarıdır.

Ermenilerin Bab-ı Ali'ye en büyük şikayet sebebi budur. Bu saldırıların durdurulması ve bunun için bir reform hareketinin yapılmasını isterler. İktidarı bir darbe ile ele geçirmiş olan İttihatçıları ele alacak olursak; onlar da imparatorluğun çözülmekte olduğunu görmekteyiz. Öte yandan Balkanlar'daki ayaklanmalardan sonra mühtiş bir Rumeli göçü yaşanmaktadır. Bu moralleri daha da çökertir ve ülkenin elden gideceği duygusu yerleşmeye başlar.

Kurtuluş olarak bir ULUS DEVLET'e dönüşmeyi öngörürler. Ve Türkiye'de Türk'ten başka kimsenin kalmaması amaçlanır. Bunu için iki yol vardır: Asimile olabilecekleri asimile etmek, olamayacakları ise imha etmek veya sınır dışına çıkarmak. İşte 1915 soykırımı bu imha politikasının bir sonucudur.

Soykırımda önce 1908'i ve Ermeni parlamenterlerin Meşrutiyetteki tavırları hakkında ne düşünüyorsun?

1908 legalleşme, meşrulaşma anlamına geliyor. Padişahın iradesinin yanı sıra artık halkın seçtiği milletvekilleride iradelerini kullanabileceklerdir. En önemlisi, bir Anayasa olacak ve işler artık fetvalarla yürümeyecektir. Modern anlamda hukuk sistemi oluşturulacaktır.

Yani artık 'gavura, gavur denmiyecek mi!!!

O söz meşrutiyetin Müslüman kesimdeki algılanış şekli. Çünkü Müslüman kesim zaman içinde "millet-i hakime" olma durumunu içselleştirmişti. Diğerleri kendisinden daha aşağı bir sınıftı. Niteki, günlük yaşantıda bunu yansıtaçak birçok şey vard: Şehirlerde gayri Müslümlerin ata binmesi, kaldırırında yürümesi yasaktı. Kaldırırında yürüyünce bir gayri Müslümün boyu Müslüman dan daha yüksek olabilirmiş... Bu nedenle gayri Müslümler yolun kenarında yürüyecek düzenlemeler yapılmış.

Bu garip şeylerde İslamiyet adı altında topluma empoze edilmiş. Bütün bu saçmalıkların kaldırılması elbet Müslüman kesimin hoşuna gitmemiş. Gayr-i Müslümler meşrutiyeti sevinçle karşılarken Müslümanlar aynı duyguları taşımamıştır. Ama meşrutiyet ve demokratikleşme gerçekleştirilemedi. Cumhuriyet ile birlikte ise tek parti sistemi demokrtatikleşmeyi bütünüyle engelledi.

Okullarda bize hep Cumhuriyetin ülkeyi sıfırdan alıp getirdiği anlatılır. Kısa zamanda demir ağlarla ördük!.. Sümerbank, Şeker fabrikaları vs anlatılır. Oysa Cumhuriyet var olan bir ekonomiyi imha etmiştir. Yüz yıl öncesinde Mezopotamya da ve doğudan bugünkünden daha gelişmiş kentler vardı.

Ermeniler Osmanlı İmparatorluğu sürerse kendilerine özerklik verirler düşüncesi ile mi parlamentoya katıldılar?

Partler özellikle Taşnak Partisi, İttihat Terakki ile işbirliği halindeydi. Ta 1915'e kadar bu işbirliği sürdü.

Ne umuyorlardı peki?

Ülkenin demokratikleşmesi yani Osmanlı bütünü içinde kalınca bağımsız bir Ermeni olamayacağı gayet açıktı. Ermeniler daha önce belirttiğim gibi Osmanlı'nın birçok şeyine entegre olmuşlardı.

İlk okul kitaplarında 'Kürtler bağımsızlıklarına çok düşkünlüdürler' diye bir cümle vardı. Ama Ermeniler bağımsızlıklarına çok düşkün bir millet değildir. Çünkü tarihin uzun bir döneminde Ermeniler hep başka bir ulusun egemenliği altında yaşadılar. Kah Roma imparatorluğunun, kah Pers imparatorluğunun, kah Rusların, veya Osmanlının... Bu onlar için dayanılmaz birşey değildi.

Özellikle 19. YY.'a kadar ulus bilinci şekillenmemişken kimsenin bağımsızlık diye bir derdi yoktu. Eğer ben çalışacak vergimi vereceksem baştaki Padişah'ın adil olması, Türk veya Ermeni olmasından daha önemlidir. Ermenilerin genel bakışı buydu. Ermeni biliyordu ki; şu tarla benimdir, allah yağmur verirse ben çoluk-çocuğumla ekip biçeceğim ve bununla geçineceğim. Geleneksel yaşamı böyle gelişmişti.

Süreç içinde Ermeni mülkü sıfırlandı, malları mülkleri muhacirlere, Türklere verildi. Bu toprakların tapusu yok muydu?

Bazı yerlerde vardı, bazı yerlerde yoktu. Kadastronun geçmediği birçok arazi vardı. İnsanlar kendi aralarında belirlediği bir hukukla mülk edinmişlerdi. Şu ağaçtan dereye kadar olan tarla Agop'un gibi... Ama şehirlerdeki evlerin mülklerin elbet tapuları vardı. Ne ki Cumhuriyet döneminde bunların hepsi hükümsüz oldu. Cumhuriyet bu tapuları hükümsüz kılmak için yasalar çıkardı. Öncelikle, tehcirden sonra sağ kalanların bri daha Türkiye'ye

dönmemeleri için yasalar çıktı. Bir sürü Ermeni tek kullanımlı pasaportlarla bir yerlere gitti. O pasaportlarla gidenlerin geri dönmeleri şansı yoktu. Bugünde çok ilginç yasalar ile karşılaşılıyor.

Bu araziler, evler başka insanlara verildi. Ama devlet bugün o insanlara dava açıyor. Ve diyor ki: 'Bugün sizin üstünüze kayıtlı bostan Ermeni Agor'un oğlu Kibor'undur. Dolayısıyla tapunuz geçersizdir devlete devredin.' Gördüğünüz gibi çok karmaşık bir durum var hukukta. Ermeni kökenli bir adam çıktı. Belgelerini de getirdi İncirlik üssünün olduğu arazi babamındır' dedi. Ama elbet bir sonuç çıkmadı.

Peki bu tür davaları Avrupa İnsane Hakları Mahkemesine götürülenler oldu mu?

Hayır bildiğim kadarıyla AİHM'ye taşınan bir dosya yok. Adamın birisi Adana'da bir dava açtı. Şu arazi benim babamdan kalmadır, dedi. Mahkeme "Evet bu arazi bu insanındır" diye karar verdi. Ama buna rağmen elbet bu Ermeni kökenli vatandaşa bu arazisi verilmedi. Ermenilerin kamusal malları ise zaman içerisinde yıprandı, yıpranmayanlardan birisi istisna olarak Van'daki Akdamar adasındaki kilisedir. Bu kilise restore edildi ama bu da bir tesadüftür.

Aslında cumhuriyet boyunca Ermeni eserleri sistematik olarak yakıldı, yıkıldı, tahrip edildi. Akdamar adasındaki kilisenin tahribinin engellenmesi bir tesadüftür. 1950'li yıllarda cumhuriyet adına genç yaşlarda Anadolu'da dolaşıp röportajlar yapan Yaşar Kemal Van Gölü'nde bindiği bir feribotta subayların bu kiliseyi tahrip etmek için gitiklerini görünce konuyu gazetede yazdı, Ankara'ya kadar götürüldü ve yıkım engellendi. Ama dediğim gibi bu bir istisnadır.

İsterseniz biz yine 1915 soykırımına dönelim. Nasıl bir gerekçe ileri sürüldü?

Bu arada Ermenilerin büyük bir hayal kırıklığı yaşadığı 1909 Adana Katliamını da

anımsayalım. Bu katliamda 30 bine yakın Ermeni katledildi. Aslında Osmanlının bir taktiğidir. İnsanlar önce baskı altına alınır, patlamaya zorlanır sonrada isyan ettin diye katledilir. Adana'da olan da budur. Adana'da dağda gezen 10-15 asker kaçağı, askerler ordu tarafından sıkıştırılır ama çarpışan bu kaçaklar bir iki kayıpla kaçar ve şehre sığınır. Ve şehri basan ordu 30 bin Ermeniye katleder. Tarihte her katliam isyan nedeniyle gerçekleştirildi diye bir resmi tarih vardır. Ama gerçek hiç bri zaman öyle değildir. Örneğin Dersim Katliamı. Orada isyan falan olmamasına rağmen 38'de onbinlerce insan katledildi.

1909 Adana Katliamı Ermenilerin İttihat Terakki flörtünde de bir kırılmaya yok açar. Hınçak Partisi bu noktadan sonra da İttihatçıların karşısına geçer. Ama Taşnaklar sonuna kadar İttihatçılar ile anlaşma zemini ararlar. Çünkü onların gözünde İttihatçılar Avrupa görmüş, medeniyeti tanımış, ilerici devrimcilerdir.

Aslında bu bugünde statükocuların savunduğu bir görüştür.

Haklısınız yakın zamanda bir gözlemimi belirteyim. Ermeniler Amerika'da eğitim görmüş medeni bir kadındır diye Tansu Çiller'e oy verdiler. Ermeniler geçmişte bütüncül bir şekilde hareket edemediler.

Sanırım bütünlüklü olamamalarında dağınık bölgelerde, dağınık kültürlerle iç içe olmalarının da rolü oldu.

Kesinlikle öyle oldu. Tarihsel olarak Ermenistan denilen bir bölge var. Burası daha sonra politik literatüre Vilayet-i Sidde diye giren 6 vilayeti kapsayan bir bölgedir. Bugünkü Doğu Anadolu denilen bölgenin önemli bir kısmını Bitlis'i, Van'ı, Kars'ı, Elazığ'ı içeren bir bölgedir. Ama bunun dışında göç hareketleri ile Adana, Kayseri, Yozgat hatta Tekirdağ'a kadar uzanan önemli koloniler oluşturmuştur. Ama bu topluluklar uzak bölgelerde Afyon gibi Kütahya gibi bölgelerde asimilasyona uğramalarına neden olmuştur.

Doğudakiler geleneksel Ermeni müziği dinlerken, batıdakiler klasik Türk müziği dinlemeye ve icra etmeye başlamışlar. Kütahya'da türkü dinleyen, söyleyen Ermeniler, Bursa'da ipek böceği yetiştirenler: Bimen Şen'i ortaya çıkartıyorlar. O yayılma Ermenilerin politik duruşları itibari ile bir bütün oluşlarını da engelliyor.

Yine bugün Kürdistan'daki Kürtler ile İstanbul'daki Kürtlerin farklı davranışlarına benzetilebilir. İstanbul'dakilerin bir kısmı CHP'ye, AKP'ye oy verirken Şırnak'takilerin yüzde doksanı BDP'ye oy veriyor. Batıdaki Ermenilerin ekonomik gücü daha iyi hem de hükümet ile diyalogları doğudakilere kıyasla çok daha iyi. Eğer bütün Ermeniler kendi hinterlandlarında kalsalardı birlikte hareket edebilirlerdi.

İsterseniz yine 1915'in başlangıcına dönelim...

1915'in Ermeniler açısından en önemli kaybı can kaybından çok vatanın kaybıdır. Çünkü Ermeniler başlarında şu kral var, bu kral var, şunu egemenliği var neyse ne... Ama 4 bin yıldan beri yaşadıkları bir vatan, bir coğrafya var orada tarih sahnesine çıkmışlar, orada bir dil geliştirmişler ve nesilden nesile geçerek 1915'e gelmişler. 1915 bu gelişmeyi kesintiye uğratmış. 1915'ten sonra artık farzedelim Uruguay'daki Ermeninin kültürünü geliştirmesinin hiç bir şansı yok. Bulunduğu yerdeki kültürü taklit edebilir, onu geliştirmeye çalışabilir. Çanak antenleri ile Erivan'ı izleyebilir. Ama bu kendisinin Ermeni kültürünü geliştirip izlemesine yeterli olmaz.

24 Nisan 1915'de bir gece içerisinde 250 Ermeni aydını, yazar, gazeteci, ressam, hekim, din adamı, toplumda ağırlığı olan insanlar İstanbul'da göz altına alınarak ardından Haydarpaşa Garı'ndan Çankırı ve Ayaş'a sürgün edildiler. Bu insanların çok azı sağ kaldı. Hemen ertesinde, 2000 civarında Ermeni daha İstanbul'dan tehcir edildi. Bu nedenle 24 Nisan Ermeni Soykırımının başlangıcının simgesel tarihi olarak kabul edilir. Hemen arkasından da hazırlanan kararnameler ve telgraf emirleriyle tüm Anadolu'da tehcir başladı. Önce Ermeni erkekleri buldukları köylerde, kasabalarda, şehirlerde toplanıp ya oldukları yerde ya da

kentlerin dışına çıkartılarak tümüyle katledildiler. Geriye kalan kadınlar ve çocuklardan oluşan gruplar da yanlarını hiçbir şey almalarına olanak tanınmadan Suriye'deki Der Zor çölüne doğru sürgün edildiler.

Yani gidiş güzergahı, gidecekleri yer çok önceden kararlaştırılmış.

Aslında tehcir kararnameleri çok detaylı, hatta kaç kişiye kaç jandarma verileceği, ne kadar tayın verileceği bile yazılmış. Ne ki bunların hiçbirisi yaşama geçirilmedi. İşte bugün "tarihçilere bırakalım", "belgeleri vereceğiz" gibi açıklamalar aslında aldatmacadan başka bir şey değildir. Birçok kadın tehcir sırasında kaçırıldı, öldürüldü ve yüz binlerce çocuk yetim kaldı. Sözde jandarma bu kabileleri koruyacaktı ama jandarmanın gözü önünde kabilelere saldıran Kürt çeteciler insanları katletti. Hiç şüphesiz bunun böyle olacağını İttihatçılar da çok iyi biliyorlardı. Bu tehcir sırasında yetim kalan çocukların bir kısmı Türklerin oluşturduğu yetimhanelerde alıkonuldu. Ve elbet bu alıkonulan çocuklar tümüyle müslümanlaştırılarak asimile edildi. Eğer bugün Türkiye'de yüz binlerce 'müslüman'ın Ermeni olduğunu söylersek yanılmayız. Hakını yememek için belirtmeliyim ki; Halide Edip Adıvar da, bu çocukların sağ kalabilmesi için çaba harcayanlardan birisidir. Bu yetimhanelerde yetişenlerden birisi de Dersim'i bombalayan Sabiha Gökçen'dir. Örneğin Ruhi Su'da bu yetimhanelerden çıkmıştır. Fethiye Çetin Anneannem isimli kitabında bu çocukların bir kısmını anlatır.

Soykırımın kabul edilmemesi ve özür dilenmemesi Ermenilerde nasıl bir duyguya sebep oluyor?

Özür dilenmemesi, soykırımın bugüne kadar bir tür devamıdır. Ermeniler bu konuda konuşurlarken ADALET sözcüğünü çok dile getirirler ve haksızlığa uğradıklarını düşünürler. Resmi tarih tezine göre ise, Ermeniler ülkemize ihanet etmişler, ülkeyi Rusya'ya satmak için çaba harcamışlardır. Ve 1915'in gerekçesi de budur. Ama bu rezil bir yalancılıktan başka bir şey değildir. Daha önce konuştuğumuz gibi Ermeniler, Osmanlı'yı kurtarma peşindeydiler.

Oysa, İttihatçılar Osmanlı nasıl olsa çöküyor “bir tekme de biz vuralım” düşüncesi ile hareket ettiler.

İhanet aranacak ise, bunlar İttihatçıların kendisidir. Önce darbe yapmış ardından da üç kişi gizli kapılar arkasında aldıkları kararlarla ülkeyi 1. Dünya savaşının ateşine atmışlardır.

Türkiye’de bir algı var: Eğer biz soykırımı tanırırsak, arkasından 3 T gelecek deniliyor. Yani; tanıma, toprak ve tazminat. Doğrudur, Ermenilerin bu talepleri olacaktır. Ama ne yazık ki, bunların gerçek bir karşılığı artık yoktur. Eğer bugün sözünü ettiğimiz Vilayet-i Sidde’de birkaç milyon ermeni kalsaydı bu taleplerin maddi bir karşılığı olabilirdi.

Zaten böyle olsaydı Kürt kalkınması gibi bir Ermeni kalkınmasına da şahit olurduk ve bu çok değerli olurdu. Ama bugün Erzurum’da, Van’da bir tek Ermeni kalmamışsa bu talebin maddi bir temeli de elbette yoktur.

Çözüm o kadar da imkansız değil

Sizin Hay Hikayeler kitabınızda anlattığınız dünyanın dört bir yanına dağılmış insanların dönmesi elbette olanaksızdır.

Ermenistan’ın bile nüfusu 3 milyondan 2 milyona indi. Aslında Ermenilere yapılabilecek en büyük iyilik Trabzon civarında Ermenilerin kullanabileceği bir serbest limanın kurulmasıdır. Bu Ermenistan’ı rahatlatır. 1918’de Türk ordusu Ermenilere saldırmış ve bu saldırı çoluk çocuk savaşarak durdurulabilmiştir. Bu tarihten sonra bağımsız Ermenistan kurulabilmiştir.

Son olarak ne söylemek istersiniz?

Bugün artık bizim 99 yıldan beri üstümüze yapışmış olan “KURBAN” ruh halinden çıkmamız

gerekiyor. Bu ruh hali bizde hastalıklı bir şeylere neden oluyor.

Bunları en güzel teşhis eden kişi Hrant Dink idi. Hrant demişti ki: “Ermenilerin çok ağır bir tramvası var. Türklerin de çok ağır bir paranoyası var. Ermenilerin travmasının sebebi Türkler, Türklerin paranoyasının sebebi de Ermenilerdir. Ve bunların iyileşmesi birbirine bağlıdır. Biri diğerini iyileştirmek zorundadır. Ne bu travmayla ne de bu paranoya ile yaşanır”.

Bizim gerçekten bu iyileşmeyi sağlayacak bir dil, bir üslup bulmamız gerekiyor. Acı bir şey söyleyeceğim: Hrant Dink’in öldürülmesi, bu üslubun el yordamı ile aranmasına da vesile oldu. Şimdi artık bir temaz var, 4 yıldan beri Taksim’de 1915 anmaları oluyor, bunlar iyileşme belirtileridir. Bunun için Ayşe Zarakolu, Ragıp Zarakolu gibi birileri kolunu değil kafasını taşın altına koydu. Şimdi artık biraz daha birbirimizi anlayacağımız bir ortama doğru gidersek ve samimiyet egemen olursa çözümler o kadar da imkansız değil. Güney Afrika bunu başardı, biz de başarabiliriz.

ATILLA KESKİN

Kaynak: [Özgür Politika](#)